

ÁLLAMFORDULAT ÉS AZ ÚJRASTRUKTURÁLÓDÓ HELYI ELIT BÁRTFÁN (1918–1919)*

A tanulmányban az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlásának és Csehszlovákia létrejöttének folyamatát vizsgálom az első világháborús harcok által közvetlenül is érintett Bártfa példáján. Elemzésem középpontjába a helyi elit került, mivel véleményem szerint az impériumváltások rekonstruálása során kulcskérdésnek számít, hogy az adott település politikai vezetése miként reagált a hatalmi változásokra, s milyen mértékben vett részt a Csehszlovák Köztársaság kiépülésének folyamatában. Az ilyen típusú kérdésfeltevés nemcsak önmagában, a választott hely múltjának megismerése szempontjából érdekes. A helytörténet mára a magyar történetíráson belül is elfogadott műfajjá vált,¹ amelyről a tudományos szakma egyre inkább azt tartja, hogy megtermékenyítően hat a társadalomtörténeti kutatásokra.² Vagyis Bártfa példája összehasonlító keretbe helyezve arra is alkalmas, hogy az 1918–1919-es hatalmi fordulat általános tendenciáit is szemügyre vegyük úgy, hogy közben ne sikkadjanak el a vizsgált folyamat bártfai specifikumai. Carol Kammen amerikai szerző frappáns hasonlatával megfogalmazva: „Ez egy olyan feladat, amelynek során mikroszkópra van szükség a különleges események, teleszkópra az általános tendenciák szemügyre vételéhez.”³

Az egykori Sáros vármegye északi részén fekvő Bártfa (németül Bartfeld, szlovákul Bardiov, majd a szlovák helyesírás szabályai szerint 1940 óta Bardejov⁴), a történelmi Magyarország legészakibb városa éppen átlagos mivolta,⁵ ha tetszik „jelentéktelensége” miatt érdekes, hiszen a Monarchia összeomlásának időpontjában nem képzett stratégiai fontosságú politikai vagy gazdasági központot, még regionális viszonylatban sem. Virágkora köztudottan a nacionalizmusok megjelenése előtti időszakra, a késő középkorra és a kora újkorra tehető, amikor Bártfa kiemelkedő szerepet játszott a Magyar Királyság kereskedelmében. Gazdasági hanyatlása több felső-magyarországi városhoz hasonlóan a 18. század első felében kezdődött, s a dualizmus időszakára földrajzi és a magyar nemzeti kánon felől nézve is perifériális várossá vált.

* A tanulmány az MTA Lendület Trianon 100 kutatási projekt keretében valósult meg.

¹ *Mályusz Elemér*: A helytörténeti kutató feladatai. Századok 57–58. (1923–24) 535–566.; *Gyáni Gábor*: A helytörténet jelentőségéről. Honismeret 4. (1990) 1. sz. 3–7.; *Benda Gyula*: A helytörténetírás feladatai. Korall (2005) 21–22. sz. 11.

² *Horváth Gergely Krisztián*: A helytörténettől a társadalomtörténetig. Létünk 37. (2007) 1. sz. 96–109.

³ *Carol Kammen*: On Doing Local History. Maryland 2016. 137.

⁴ *Samo Mazúr*: Bardejov-Bardijov-Bardiov. Slovenská Reč 11. (1943) 65.

⁵ *Tóth Sándor*: Sáros vármegye monografiája III. Bp. 1912. 340.

Bártfát ennek ellenére, s több szempontot mérlegelve választottam ki kutatásom tárgyául. A város példáján elsősorban egy szlovák többségű régió szlovák többségű kisvárosának átmenettörténete vizsgálható. Bártfa és vidéke is része volt annak a kelet-szlovák régióknak, melyet a magyar kormány által támogatott, 1907–1918 között működő *Naša Zastava* című sárosi szlovák dialektusban íródott hetilap szerkesztői gárdája önálló, „szlovják” nemzetiségi csoportként képzelt el. Zsebráczky Géza, bártfai plébános volt a mozgalom egyik kiemelkedő ideológusa. Másrészt Bártfát 1914 decemberében elfoglalták az orosz cári csapatok, ami komoly egészségügyi és köztisztasági problémát jelentett a városvezetés számára, s ami közvetetten az 1920-as évek elejéig megnehezítette a város közellátását. Bártfa nem utolsósorban határvárosként közvetlenül is érintett volt a Galíciából érkező menekültáradat kezelésében, mely először az első világháború, majd a lengyel–ukrán háború idején érte el a vidéket.

A tanulmányban az államfordulat, impériumváltás, hatalmi átmenet kifejezéseket egymás szinonimájaként használom. A korabeli szlovák szóhasználatban, de a tudományos és propaganda nyelvezetben is ugyanezt a rövid időszakot jelöli a *prevrat*, magyarul fordulat szó. Időhatárait szűkebb értelemben (és Csehszlovákia kontextusában) az 1918. október 31. és 1919. augusztusa közti, szélesebb felfogásban pedig az első világháború utolsó éve és 1923. októbere, az első csehszlovák községi választások közti időszakra teszem. A helyi elit újrastrukturálódásának elemzése tekintetében ezen belül is négy fázist különböztetek meg, és ezek alapján vizsgálom annak magatartását:

1. A Magyar Nemzeti Tanács megalakulásától (1918. november 20.) a cseh és szlovák katonai egységek városba történő bevonulásáig (1919. január 4.) terjedő időszak,
2. a város cseh és szlovák katonai egységek által történő elfoglalása és a Tanácsköztársaság csapatainak Bártfára érkezése (1919. június 10.) közti időszak,
3. a Magyar Tanácsköztársaság bukása és az 1920. áprilisában megtartott első csehszlovák parlamenti választások közti időszak,
4. 1920. áprilisa és az 1923. szeptember 16-a, az első csehszlovák községi választások közti időszak.

A tanulmányban arra keresem a választ, hogy e fordulatokkal teli rövid időszakon belül melyek azok a konkrét események, melyeknek hatására a helyi politikai elit személyi összetétele megváltozott, illetve, hogy melyik fázisban észlelhető a legnagyobb mértékű változás. Kik azok, akik elmennek, és kik maradnak? Mit tudunk arról a rétegről, amely a kontinuitást képviseli? Pontosabban fogalmazva: kik vettek részt a helyi elit soraiból a csehszlovák állam létrejöttében?

Helyi elit tagjai alatt a város politikai képviselőit, vagyis a városi képviselő-testület, azaz a magyar törvényhatósági bizottság, majd a csehszlovák közigazgatás

bevezetésétől az adminisztratívny výbor (közigazgatási bizottság),⁶ 1923 szeptemberétől pedig a demokratikusan választott 36 városi képviselő-testületi tag szűkebb csoportját értem. Munkám első felében, miután röviden bemutattam a téma historiográfiáját, forrásadottságait és Bártfa nemzetiségi, valamint felekezeti képét, kulcskérdések köré építve vázolom fel a bártfai impériumváltás helyi menetét. Kitérek a város orosz megszállása okozta problémákra, nagyiványi Fekete Elemérnek, Bártfa polgármesterének ügyére, majd ezt követően példákön keresztül mutatom be az elit magatartását. Amellett kívánok érvelni, hogy Bártfán az 1918 előtti helyi elit kulcsszerepet játszott Csehszlovákia konszolidációjában. Feltételezésem szerint azonban nem lehetséges döntéseinek mozgatórugóit elsősorban saját nemzeti identitása, s az abból feltételezhető politikai lojalitása alapján megérteni.

Historiográfiai előzmények, forrásadottságok

A bártfai impériumváltás történetéről először az 1930-as években jelent meg összefoglaló munka Bartolomej Krpelec (1879–1957), szlovák iskolafelügyelő népfelvilágosító célokat szolgáló városmonográfiájának részeként.⁷ A szerző, akire a sárosi magyarok „hírhedt fajgyűlölőként” tekintettek, mert az 1920-as évek közepén keresztülvitte, hogy a bártfai moziban eltávolítsák a magyar feliratokat,⁸ szlovák elköteleződése tekintetében megingathatatlan maradt. A bártfai impériumváltás taglalásakor külön kiemelte a helyi elit „öntudatos”, illetve „jó szlovák” tagjainak tevékenységét. De ilyenből kevés volt, ezért maga is konstataulta, hogy az államfordulat pillanatában Bártfa egy „magyarizált” (zmaďarizovaný) város, lakossága pedig nagy részben „elfajzott” (odrodná), „nemzeti szempontból demoralizált” volt.⁹ Ez, a korabeli szlovák értelmiségiek körében gyakran számító érv, amely más városok, például Kassa vonatkozásában is hangsúlyosan megjelent,¹⁰ az etnikai szlovák lakosság politikai passzivitására utalt, és egy a szlovák nemzeti elit által elképzelt, kiforrott szlovák öntudatot feltételezett, ami a szlovák nemzetépítők szerint nem az egyén saját döntése, hanem a magyar nemzetpolitika külső nyomása következtében gyengült meg.¹¹

⁶ A csehszlovák közigazgatási bizottság tagjait 1919 elején nevezték ki. Összetétele 1920 áprilisában, vagyis az első csehszlovák parlamenti választások eredményének megfelelően módosult.

⁷ *Bartolomej Krpelec*: Bardejov a jeho okolie dávno a dnes. Bardejov 1935. 124–132.

⁸ A bártfai őslakosok társadalmi békéjének mérgezői. Sáros, 1927. október 29. 1.

⁹ *Krpelec, B.*: Bardejov a jeho i. m. 124–125.

¹⁰ Lásd például *Szeghy-Gayer Veronika*: A szlovák–magyar–zsidó–cseh Kassa a 20. század első felében. Korall (2017) 68. sz. 113.

¹¹ A magyarón és elfajzott jelzők jelentésváltozásáról lásd *Peter Kása*: A *madarón* fogalom az 1848 utáni szlovák értelmiségi vitákban (Samo Vozár és Ludovit Štúr vitája alapján). In: Magyar–szlovák terminológiai kérdések. Szerk. Ábrahám Barna. Piliscsaba–Esztergom 2008. 137–148.

Krpelec művéből nem derül ki egyértelműen, hogy maga a szerző Bártfán átélte, vagy mások elmondásából rekonstruálta az eseményeket. Gyakran fogalmaz úgy, hogy „azt beszélük”, vagy „állítólag”, s számtalan anekdotaszzerű rövid történetet örökít meg, melynek valóságtartalma ma már aligha ellenőrizhető.¹² Ilyen például az a Tanácsköztársaság időszakára vonatkozó néhány oldal is, ahol közli, hogy a bolsevikokat állítólag maga a polgármester is így üdvözölte: „Eltvársak, én is proletár vagyok, mert csak abból élek, amit a fizetés ad!” – mondta, majd ezt követően – Krpelec elbeszélése szerint – mégis fel akarták őt akasztani a városháza épületére.¹³ Nehezen hihehető, hogy Gmitter József/Jozef Gmitter ügyvéd, aki helyi szinten a csehszlovák hatalmi átrendeződés egyik kulcsfigurája volt, s akit 1923 januárjában a kassai jegyzőhivatalba helyeztek át, ilyen nagy lelkesedéssel fogadta volna a magyar kommunistákat.

Bártfa átmenettörténetével ezt követően csak a szlovák marxista történetírás foglalkozott, az is felületesen,¹⁴ s főként a város társadalmán belül kevésbé jelentékeny munkásságot vetette alá alaposabb elemzésnek. 1989 óta a város 19. és 20. századi múltja még inkább kiesett a történészek érdeklődési köréből. A jelenleg Bártfát kutató történészek nagy része közép- és kora újkorász, a Bártfa orosz megszállásáról szóló egyetlen hadtörténeti tanulmány pedig nem a város akkori helyzetéről, hanem a régiót érintő katonai hadmozdulatokról szól.¹⁵

Ami a téma forrásadottságait illeti, viszonylag jól használható helyi és megyei levéltári anyag áll a kutatók rendelkezésére. A bártfai magisztrátus fondjában az 1915 és 1922 közti időszak irataiból mindössze 13 doboz maradt fenn, amely feldolgozatlan ugyan, de év alapján kutatható. Ugyanakkor hiányoznak az 1919 januárja és 1919. szeptember 25-e között felvett képviselő-testületi jegyzőkönyvek. Ezeknek egy része az 1970-es években még feltehetően megvolt, mivel az 1975-ös Bártfa monográfia az 1919. január 8-ai jegyzőkönyv egyik oldalát közli (téves képaláírással).¹⁶ A megyei anyagokban Bártfára vonatkozó iratokat csak kisebb mértékben találtam, az 1923 és 1927 között fennálló, Bártfát is magában foglaló Kassai Nagyszupa anyagában azonban viszonylag nagy számban maradt iratanyag a városról (ez az időszak azonban már a tanulmány időhatárain kívül esik). Mindebből kifolyólag a helyi és megyei levéltári források alapján legnehezebben rekonstruálható időszak a Tanácsköztársaság néhány hete. Ugyanígy nem lehet csupán helyi anyagok segítségével vizsgálni a galíciai menekültkérdés

¹² Krpelec bártfai impériumváltással foglalkozó fejezete szolgálhatott alapul Drozdy Győző Tanácsköztársaságra vonatkozó „visszaemlékezésének”, mivel a két szöveg számos ponton megegyezik. *Drozdy Győző: Elvett illúziók. Drozdy Győző emlékiratai.* Szerk. Paksy Zoltán. Zalaegerszeg 2007.

¹³ *Krpelec, B.: Bardejov a jeho i. m.* 129.

¹⁴ Dejiny Bardejova. Szerk. Andrej Kukuľa – Andrej Lukáč – Ladislav Tajták. Košice 1975.

¹⁵ *Pap Krisztián: Bártfa város visszafoglalása 1914 telén. Valóság* 57. (2014) 8. sz. 24–60.

¹⁶ *Dejiny Bardejova i. m.* 322.

helyi kezelését, amely a Belügyminisztérium illetékessége alá tartozott.¹⁷ 1911 és 1914 között, majd 1918 márciusától 1918 őszéig volt a városnak egy hetilapja, a többek között Uhlig Leó által szerkesztett *Felsőásrosi Hírlap*,¹⁸ de Csehszlovákia létrejöttét követően már nem létezett helyi sajtó, ezért a városi híreket főként az eperjesi, részben pedig az országos lapok közölték.

Bártfa etnikai és felekezeti képe

Noha Bártfa ahhoz a régióhoz tartozott, amelynek szlovák lakosságát a legnagyobb mértékben sújtotta az amerikai kivándorlás,¹⁹ és a bártfaiak egy harmadát kitevő izraelita lakosság itt is inkább a német vagy a magyar etnikumot erősítette a magyarországi népszámlálások idején, a város szlovák jellegét a dualizmus nemzetpolitikája, a magyar „nemzeti integráció”²⁰ folyamata sem tudta nagyobb mértékben megtörni. Az 1910-es magyar népszámlálás idején a lakosság 33%-a vallotta magát magyar anyanyelvűnek,²¹ s a nem magyar lakosok csupán 23,8%-a tudott magyarul. (Az ő arányuk egyébként a tíz évvel korábbi állapotokhoz képest majdnem megötszöröződött).²² Az első világháború kitörésekor a lakosságnak mintegy fele (49%-a) beszélt valamilyen szinten a magyar nyelvet, a többséget azonban a szlovák és a német ajkúak képezték.

1913-ban Szabó Elemér, Sáros vármegye tanfelügyelője az iskolaügy és a helyi katonaság fejlesztése mellett a város galíciai vasútvonalakkal való összeköttetésében látta Bártfa modernizálásának kulcsát.²³ Bártfa városának agrár jellege, infrastrukturális elszigeteltsége nem kedvezett a magyarosodásnak. 1910-ben a lakosság alig 10%-a foglalkozott iparral,²⁴ nagy részük szlovák volt, a még ennél is szűkebb kereskedőréteg pedig a „magába-zárt orthodox zsidók” sorából került ki, ahogy arra Arányi Jenő emlékezett vissza az 1920-as évek közepén.²⁵

¹⁷ Erről lásd *Rebekah-Klein Pejsová: Between Refugees and the State. Hungarian Jewry and the War-time Jewish Refugee Crisis in Austro-Hungary.* In: *Europe on the Move. Refugees in the Era of the Great War.* Szerk. Peter Gatrell – Liubov Zhvanko. Manchester 2017. 156–176.

¹⁸ A hetilap 1918 végi számai nem érhetők el egyik magyarországi vagy szlovákiai közgyűjteményben sem.

¹⁹ *Polányi Imre: A kivándorlás kérdéséhez. Az északi megyék és a szlovák anyanyelvűek kivándorlása (1870–1914).* In: *A Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos közleményei I.* Szerk. Benkő László. Szeged 1964. 247.; *Gerényi I. József: Az amerikai kivándorlás oka és hatása. Bártfa 1913.*

²⁰ *Varga Bálint: Árpád a város fölött. Nemzeti integráció és szimbolikus politika a 19. század végének Magyarországon.* Bp. 2017. 17.

²¹ Az 1910. évi népszámlálás. 6. Végeredmények összefoglalása. Bp. 1920. 128–129.

²² Uo. 149.

²³ *Bártfai Szabó Elemér: Bártfa. Felsőásrosi Hírlap, 1913. január 9. 1.; Üő: Bártfa. Felsőásrosi Hírlap, 1913. január 16. 1.*

²⁴ Az 1910. évi népszámlálás 6. i. m. 216.

²⁵ *Arányi Jenő: Szent Egyed templomának árnyékában. Prágai Magyar Hírlap, 1926. január 3. 11.*

A magyarosodásban érdekelt tisztviselők nagy része a bártfai állami gimnáziumba vagy a rövid életű polgári leányiskolába íratta gyermekét, ezért mindkét helyen a magyar anyanyelvű diákok aránya volt magasabb.²⁶ Azonban az állami elemi iskola tanulóinak csak 11%-a, a szaktanítós gazdasági iskolának pedig mindössze 3%-a volt magyar anyanyelvű az 1907–1908-as tanévben.²⁷

1. táblázat Bártfa anyanyelvi és nemzetiségi összetétele 1880 és 1921 között*

	1880	1890	1900	1910	1919	1921
magyar	216	358	992	2179	615	172
német	645	1188	1721	1617	1072	99
szlovák	3816	3294	3233	2571	4638	4227
cseh	-	-	-	-		
zsidó (1921-től)	-	-	-	-	-	1653
egyéb	207	229	156	211	110	
összesen	4884	5069	6102	6578	6435**	6593

* A magyar népszámlálások az anyanyelvre, a csehszlovákok a nemzetiségre kérdeztek rá. A későbbi, 1930-as csehszlovák és 1940-es szlovák népszámlálás eredményeit összefoglaló kiadványok nem közölték a Bártfa városára vonatkozó nemzetiségi adatokat.

** Az 1919-es adat az alábbi települések népességét is tartalmazza: Bardiovské Kúpele, Bardiovský Mihalov, Bardiovská Zábava, Blihy Mičkovo, Poštarka. Soznam miest na Slovensku dľa popisu ľudu z roku 1919. Bratislava 1920. 99.

Forrás: lásd a jegyzetben²⁸

Az 1918–19-es államfordulat tehát egy csak részben magyar nyelvűvé vált szlovák–zsidó, ha pedig felekezeti összetétel felől nézzük, akkor római katolikus–izraelita Bártfát talált.

A város a fordulat után nem vált a cseh telepesek kedvelt célpontjává, hiszen nem helyeztek ide nagyobb létszámú katonaságot vagy fontos állami hivatalokat: az 1920-as években alig 200 cseh betelepült élt itt.²⁹ A nyelvi átállás azonban 1918

²⁶ *Dúzs Róza*: A bártfai államilag segélyezett községi polgári leányiskola értesítője az 1913–1914. iskolai évről (II. évfolyam). Bártfa 1914. 31.; *Vas Antal*: A bártfai magyar királyi állami gimnázium értesítője az 1906–1907. iskolai évről. Bártfa 1907. 42.

²⁷ *Török Lajos*: Emlékkönyv a bártfai áll. elemi fiú és leányiskola 10 éves múltjáról és jelen állapotáról. Bártfa 1908. 66–69.

²⁸ Az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint rendezve II. Bp. 1882. 229.; A Magyar Korona országainak helységnévtára. Bp. 1892. 452.; Az 1900. évi népszámlálás 10. Végeredmények összefoglalása. Bp. 1909. 116–117.; Az 1910. évi népszámlálás 6. i. m. 128–129.; 1919-es kiadvány; Československá statistika – svazek 9. Sčítaní ľidu v Republice československé ze dne 15. února 1921, I. díl. Praha 1924. 37.; Lexikon obcí Slovenskej republiky. Bratislava 1942. 5.

²⁹ Noha az 1921-es csehszlovák népszámlálás során egy nemzetiségi kategóriába sorolták a cseheket és a szlovákokat, a Sáros vármegyei hivatalos lapban külön feltüntették e két etnikai csoport pontos számát. E szerint Bártfán 6592 lakost számoltak össze, akik közül 4212 szlovák, 179 cseh, 200 magyar, 84 német, 107 ruszin, 1787 zsidó és 23 egyéb nemzetiségűnek vallotta magát. In: Počet obvatelstva župy Šarišskej podľa sčítania r. 1921. Úradné noviny župy Šarišskej, 1921. május 6. 1.

után, több szlovákiai városhoz hasonlóan Bártfán is hosszabb ideig tartott. A művelt rétegek egy része ugyanis továbbra is a magyar nyelvet részesítette előnyben az egymás közti érintkezésben. Jó példa erre, hogy 1921-ben a csehszlovák rendőrfőkapitány a helyi szlovák lakosság felháborodását tolmácsolta a mozgókép színház kétnyelvű szlovák és magyar feliratai miatt.³⁰ Berger Samu az eperjesi Olympia és Uránia mozgóképszínházak tulajdonosa, aki 1918 és 1922 között élénk üzleti levelezést folytatott a várossal, kikötötte ugyanis, hogy csak akkor hajlandó mozgóképet vinni Bártfára, ha a tanács a magyar nyelvű feliratokat is engedélyezi, „tekintettel arra a körülményre, hogy mióta mi az Apollóban csak szlovákul vetítünk a bevételek rohamosan alább szállnak” – írta.³¹

2. táblázat Bártfa felekezeti összetétele 1880 és 1921 között

	1880	1900	1910	1921
római katolikus	2944	3385	3527	3309
görög katolikus	139	285	649	423
evangélikus	687	674	614	566
izraelita	1113	1714	2000	2206
egyéb	1	38	212	89
összesen	4884	6096	6578	6593

Forrás: lásd a jegyzetben³²

Bártfa orosz megszállásának következményei

Miután 1914 szeptemberében az orosz hadsereg elfoglalta Galícia keleti részét és Bukovinát, számítani lehetett arra, hogy a cári csapatok Magyarország északkeleti vármegyéinek területére is betörnek.³³ Bártfát az orosz hadsereg 1914. december 1-jén érte el.³⁴ Elsőként szervezetlen csapatok és tisztnélküli közkatonák

³⁰ Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Bardejov (a továbbiakban: ŠA PO, Ba), fond Magistrát mesta Bardejov (a továbbiakban: f. MMB), Korešpondencie, 25. doboz (a továbbiakba: d.), iratszám 233pres/1921. Predmet: Maďarské doprovody ku filmom. Mestskej rade slob. mesta. V Bardiove, dňa 2. Novembra 1921.

³¹ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 25. d., Berger Samu levele egy bártfai tanácsoshoz. Prešov, 1921. dec. 31.

³² Az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint rendezve II. Bp. 1882. 229.; Az 1900. évi népszámlálás 10. i. m. 94–95.; Az 1910. évi népszámlálás 6. i. m. 106–107.; Československá statistika – svazek 9. Sčítaní lidu v Republice Československé i. m. 102.; Lexikon obcí Slovenskej republiky. Bratislava 1942. 5.

³³ Az orosz betörésekről lásd *Tutuskó Ágnes*: Az 1914–1915. évi orosz betörések nemzetiségpolitikai vonatkozásai. Doktori (PhD) értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem 2016. 105–116.

³⁴ A Sárosban zajló hadműveletekről részletesen lásd *Chorvát Peter*: Sárišká župa 1914–1915. In: *Karpatský front 1914/1915*. Szerk. Martin Drobňák – Szabó Viktor – Radoslav Turík. Bratislava 2016.

jelentek meg a városban, s főként a gazdátlanul maradt lakásokban és üzletekben fosztogattak. Nem sokkal utánuk megérkeztek a hadsereg szervezett alakulatai is tábornokokkal, ezredesekkel és a csapatok élén álló tisztekkel.³⁵ A fosztogatások miatt a polgármester polgárőrséget szervezett. A legnagyobb károkat Bártfafürdő szenvedte el, de magát a lakosságot közvetlen fizikai bántalmazás nem érte.³⁶ A cári csapatok alig egy héttel később kivonultak a városból.

1915. január 18-án a bártfai törvényhatósági bizottság Szinyei-Merse István főispán jelenlétében díszközgyűlést tartott abból az alkalomból, hogy Fekete Elemér polgármestert (1874–1923) az uralkodó helytállásáért a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntette ki.³⁷ A Feketének szóló dicshimnusz természetesen nem feledtette azokat a károkat és problémákat, amelyekkel a városnak az orosz megszállás végétértével szembe kellett néznie. Az 1915-ös tavaszi olvadás felszínre hozta a Bártfa határában zajló harcok után rosszul vagy sehogyan sem eltemetett emberi és állati tetemeket, melyeket fertőtlenítés után újra kellett temetni. Tóth Gyula rendőrkapitány személyesen is bejárta a várost, és jelezte a tanács felé, hogy a közrendészeti és köztisztasági állapotok a katonák eltávozása után olyan „botrányosak, hogy sürgősen intézkedni kell. [...] a város csaknem minden egyes házában – ki nem véve a városházát sem – olyan halom trágya – piszok – és fertelmes keveréke uralkodik a mindenféle hulladéknak, hogy ennek haladéktalan el nem takarítása a legjobb melegágya és termelője a kolerának, – amitől a jó Isten mentsen meg!” A rendőrkapitány a város azonnali és radikális intézkedését kérte az ügyben.³⁸

A rossz köztisztasági állapotok következményeként – ahogy azt Tóth Gyula előre megjósolta – járványok törtek ki. 1915 végére az iskolaköteles gyermekek nagy része vörhenyes lett, az alispán bizonytalan időre bezáratta a bártfai elemi iskolát és az óvodát is.³⁹ A vörheny mellett megjelent a diftéria, a himlő, a kanyaró és a tífusz is. Mankovich Rezső városi főorvos naponta kapta a jelentéseket a himlős, hólyagos megbetegedésekről. Bártfa az impériumváltásig már nem tudta felvenni a háború előtti mindennapok ritmusát.

208–217. Pilisi Lajos visszaemlékezésében dec. 2-ára teszi az oroszok városba érkezésének időpontját. Lásd *Pilisi Lajos: A kárpáti harcokból*. Bp. 1915. 8.

³⁵ Az oroszok a Kárpátokban. A világháború képes krónikája. 1915. 46. füzet 203.

³⁶ *Kázméri Kázmér: Mit csináltak az oroszok Bártfán*. Beszélgetés Nagyiványi Fekete Elemér polgármesterrel. Pesti Napló, 1914. december 14. 6–7.

³⁷ ŠA PO, Ba, f. MMB, Zápísnice za rok 1915, Bártfa szab. kir. város képviselő-testülete által a városháza nagytermében, 1915. évi január hó 18-án megtartott díszközgyűlés jegyzőkönyve. 2.

³⁸ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 17. d., Iratszám 1128., rkp-914. A rendőrkapitány polgármesterhez intézett levele. Bártfa szab. kir. város rendőrkapitányi hivatala, 1915. máj. hó 14.

³⁹ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 17. d., Iratszám 9316/1915. Sárosvármegye alispánjától polgármester úrhoz. Eperjes, 1915. dec. 7.

Botrány a városházán

Mindeközben a budapesti születésű nagyiványi Fekete Elemért,⁴⁰ a város polgármesterét, akit néhány évvel korábban az oroszok távozása után még hősként ünnepelt az egész ország az „orosz invázió” idején tanúsított helytállásért,⁴¹ 1918 márciusában a városi tanács hat hónapos szabadságra küldte. Fekete eredetileg maga kérte egy hónapos szabadságolását,⁴² a városi tanács azonban azt a határozatot hozta, hogy a polgármestert hat hónapra gyógykezelésre küldi, s ennek költségeire 300 koronát meg is szavazott.⁴³ A köztes időre Gmitter Józsefet bízta meg a polgármesteri teendők ellátásával. A gyógykezelés alapjául Mankovich Rezső (1861–1925), Bártfa főorvosának terjedelmes orvosi jelentése szolgált, amelyben megállapította, hogy Feketénél a „paranoia nagyzási-üldöztetési komplikált formája” lépett fel, s amelyben a polgármestert közveszélyesnek minősítette. Kikötötte azt is, hogy a gyógykezelést Bártfafürdön kívül az országban bárhol eltöltheti.⁴⁴ A jelentés részletekbe menően ecsetelte Fekete közgyűléseken való botrányos kirohanásait. „Idegességét, mindenkivel való türelmetlenségét fokozta azon sajnálatos körülmény, hogy egy női alkalmazottja iránt forró szerelemre gyulladt, mi a családjával való teljes meghasonlást előidézte.” Mankovich továbbá többször is hangsúlyozta, hogy a polgármester „kóros öntúlbecsülésben szenved”, s hogy korábban már két alkalommal volt Lipótmezőn kezelve.⁴⁵

Az 1918 szeptemberéből fennmaradt iratok már arról szólnak, hogy Feketét a városi közgyűlés akarata ellenére nyugdíjba küldte. A főorvosi jelentés ekkor már szigorúan kimondta, hogy Fekete „szellemi fogyatékosága miatt nemcsak a polgármesteri szék, de egyáltalán intéző hivatal betöltésére képtelen, s így azonnal nyugdíjazandó, nehogy be nem számítható ténykedéséből a város helyrehozhatatlan erkölcsi és anyagi kárt szenvedjen.”⁴⁶

Fekete igyekezett védeni igazát és azonnali visszahelyezését követelte, az egész ügyet pedig a bártfai munkapárti politikusok ellene indított hajszájaként

⁴⁰ Fekete 1901-ben vette feleségül a kassai Gerhardt Margitot. Ekkor Abaúj-Torna vármegye aljegyzője volt. Trauung. Kaschauer Zeitung, 1901. július 16. 1.; Később Bártfára került, 1908 és 1913 között a város főjegyzője volt, majd 1913 júniusától töltötte be a polgármesteri posztot.

⁴¹ Fekete Elemér. Pesti Napló, 1914. december 12. 1–2.

⁴² ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Fekete Elemér levele a városi képviselő-testülethez. Bártfa, 1918. márc. 23.

⁴³ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., A Bártfa sz. kir. város képviselő-testülete által 1918. évi március hó 28-án tartott rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvének kivonata. 1918. márc. 30.

⁴⁴ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Iratszám 25/1918. szám. Bártfa városi tisztifőorvosától. Bártfa, 1918. márc. 27.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., 41/főorv.ü.szám, Bártfa városi tisztifőorvosától. Hatósági orvosi bizonyítvány. Bártfa, 1918. szept. 12.

állította be.⁴⁷ Magyarországot 1918. október elején bukott államnak nevezte és a kormányrendszer vétkes erőszakosságát hibáztatta a háborús összeomlás miatt. Többek között azért is, mert 1918. november 1-jén nem volt képes egy mintegy húsz fős fegyveres csoport ellen megvédeni a helyi izraelita lakosságot, amelynek boltjait és kocsmáit kirabolták.⁴⁸

A városi képviselő-testület november 8-án egyenesen a belügyminiszterhez intézett levelet, melyben kifejtette, hogy „teljesen tarthatatlan álláspont és lehetetlen helyzetet teremt ha egy város nem maga határozza meg kit állít az első felelősségteljes tisztviselői állásba. – Bártfa város ezerszer is megbánta, hogy a véletlen összejátszó körülményei folytán azon reményben választotta meg Fekete Elemért polgármesterré, hogy talán jó befolyások alatt az idő javulást hoz. – Öt évi hányattatás után a vele való szolgálatot és együttműködést lehetetlenné tette maniakus és rabiátus természetével, és amit eddig szegényérzetből takargatott a közönség, őt többé elviselni nem lehetett, sőt odáig jutott a dolog, hogy a tanács egyértelműen bejelentette a közönségnek, miszerint vele szolgálni nem fog és a városházára míg ő ottan lesz, be nem teszi a lábát.”⁴⁹ A beadványban nyomtécósították, hogy Fekete személye már évek óta botránykőnek számított, és az egész megyében szégyent hozott a városra. „Itt ebben a határszéli nemzetiségi városban az ilyen nehéz körülmények között a közönség már nem tűrhette tovább egy szárandó paranoiás extatikus viselkedését.”⁵⁰

A nyugdíjba helyezést tényét 1919. február 15-én Mészáros Lajos városi főjegyző aláírásával az akkor még magyar városvezetés ismét megerősítette,⁵¹ ami ellen Fekete természetesen tiltakozott.⁵² Ugyanezt a végzést – amely Fekete akkor már Sáros vármegye zsupánja által is jóváhagyott nyugdíjazását tartalmazta

⁴⁷ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Fekete Elemér levele a Bártfa képviselő-testülethez. Bártfa, 1918. nov. 3. 1.

⁴⁸ „1918 november 1.-n reggel mintegy 20 katona jött a városba s közülük 5 fegyveres, lövöldözve, a fegyvertelen csőcselékkel 30-nál több boltot és kocsmát kirabolt, hozzávetőleg 2–3 százezer korona kárt okozva. Az illetékesek tétlenségét látva délután 2 óra körül a fegyver nélkül való közbelépésre akartam a nézdeglő férfiakat reábirni, a mire már hajlandók lettek volna. Ekkor a v. főorvos odajött és amikor vele szándékomat tudattam, azt a téves riasztó rémhírt közölte, hogy még 1500 katona jön és ezért kár ingerelni a rablással foglalkozókat.” ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Fekete Elemér levele a bártfa képviselő-testülethez. Bártfa, 1918. nov. 3. 4.

⁴⁹ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Iratszám 5170. és 5161/1918. kig. szám. A városi képviselő-testület fellebbezése a belügyminiszterhez címezve. A városi képviselő-testület nov. 8-án tartott rendkívüli közgyűléséről.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Iratszám 561/919. Kézrel írt kivonat a városi tanács 1919. febr. 15-i üléséről készült jegyzőkönyvből. Tárgy: Fekete Elemér nyugalmazott polgármester hivatalbóli nyugdíjaztatására vonatkozó iratok Sáros megye nagyra tisztelt župánjának.

⁵² ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Kézbesítő ív. Bártfa szabad kir. r. t. város tanács, 1919. febr. 20.

– 1919. március 1-jén már Gmitter József polgármester és Grófcsik Gyula helyettes főjegyző írták alá.⁵³ Ezt végül Fekete is tudomásul vette.⁵⁴

Arról, hogy ekkora feszültség uralkodik a bártfai városházán, s különösen a polgármester és a főorvos között észlelhető politikai, sőt személyes jellegű ellentétéről legkésőbb 1916 tavaszán már magának a főispánnak is értesülnie kellett.⁵⁵ A Fekete és Mankovich közti vita egy Bártfafürdő helyzetét tárgyaló közgyűlésen élesedett ki,⁵⁶ amikor a polgármester Bornemisza Lajost, a munkapárt bártfai vezetőjét hazudozással és a város érdekeinek a megsértésével vádolta meg.⁵⁷ Noha az egyébként szintén munkapárti Mankovich Rezső már ekkor a polgármester labilis idegrendszerére hivatkozott, a városi tanács többi tagjai ekkor még megosztottak volt a kérdés megítélésében.⁵⁸ A polgármester betegségére vonatkozó későbbi kijelentések ugyanakkor – még ha azok egyik politikai ellenfelétől származtak is – feltehetően Fekete tényleges egészségügyi állapotáról számoltak be. Az 1930-as évek elején ugyanis a magyarországi sajtó is cikkezett az „idegbeteg” nagyiványi Fekete családról, s egy helyen Bártfa volt polgármesterét is megemlítették.⁵⁹

Tehát éppen amikor a városnak erős kezű vezetésre lett szüksége, mert összeomlóban volt a Monarchia, hazaérkezőben voltak a fronton harcoló katonák, lizsthiányban szenvedett a város, és a tanácshoz naponra érkeztek a kérelmek tűzifa kiutalása miatt,⁶⁰ amikor sorra alakultak a megyében a nemzeti tanácsok és a várost is elérte a cseh és szlovák katonai csapatok közeledésének híre, a városatyák azzal voltak elfoglalva, hogy miként szabadulhatnak meg törvényes úton és örökre polgármesterüktől.

Fekete aztán egy ideig még a városban maradt. A Tanácsköztársaság bukása után Ludovit Koreň csehszlovák rendőrkapitány kezdeményezett egy ellene indítandó büntetőeljárást államellenes és a bolsevizmust támogató magatartása

⁵³ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Iratszám 561/1919. kig. szám, Véghatározat. Bártfa 1919. március hó 1. napján tartott üléséből.

⁵⁴ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Kézbesítő ív. Bártfa szabad kir. r. t. város tanács, 1919. márc. 7.

⁵⁵ ŠA PO, fond Šarišská župa, Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan, 41. d., Iratszám 27/eln.1916. Fekete Elemér levele dr. Mankovich Rezső úrnak. Bártfa, 1916. ápr. 5.

⁵⁶ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Fekete Elemér Bártfa képviselő-testületéhez. 1918. márc. 25.

⁵⁷ ŠA PO, fond Šarišská župa, Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan, 41. d., Mankovich Rezső levele a főispánhoz. Bártfa, 1916. ápr. 10.

⁵⁸ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Fekete Elemér Bártfa képviselő-testületéhez. 1918. márc. 25.

⁵⁹ Kalandos világcsavargás után önként jelentkezett a sikkasztásai miatt körözött nagyiványi Fekete Zoltán ügyvéd. Az Ujság, 1932. december 24. 3.

⁶⁰ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 26. d., Beadvány a városi tanácshoz. Olvashatatlan aláírás. Bártfa, 1918. nov. 20.

miatt,⁶¹ amelyből arra lehet következtetni, hogy a nyugdíjazott polgármester a Tanácsköztársaság idején még Bártfán tartózkodott, s csak azt követően költözött Magyarországra.⁶² A menekült tisztviselők sorsát azonban nem kellett sokáig viselnie, 1921-ben már az államrendőrségen volt rendőrtanácsos,⁶³ s végül 1923 júliusában Szegeden hunyt el leukémiában.⁶⁴

Államfordulat

Kezdetben úgy tűnt, hogy nem csak a polgármester leváltásának kérdésében volt egységes a törvényhatósági bizottság. Csehszlovákia megalakulását és a szlovák elit turócszentmártoni deklarációját a többi régióbeli városhoz, például Kassához, Eperjeshez hasonlóan Bártfa város törvényhatósága sem ismerte el, s Magyarország területi integritása mellett állt ki. A városi tanács 1918. november 1-jén foglalt állást Csehszlovákia létrejöttével szemben.⁶⁵ A Gmitter József polgármester és Mészáros Lajos főjegyző által fogalmazott szövegben a városatyák többek között kifejtették, hogy Sárosban a nemzetiségek békében élnek egymással, és a sárosi nép önálló történeti egységet alkot „irodalmilag és néprajzilag”. A deklaráció levéltárban található példányára piros tollal azt is ráírták, hogy a képviselő-testület tagjai felállva éljeneztek, amikor a főjegyző azt felolvasta.⁶⁶

Néhány héttel később, 1918. november 20-án Bártfán is megalakult a Magyar Nemzeti Tanács a Katolikus Kör nagytermében. A gyűlést Szakmáry Géza főszolgabíró hívta össze.⁶⁷ A tanács elnöke Bihary Emanuel görög katolikus plébános, titkára pedig Grófcsik Gyula lett.⁶⁸ Nem sokkal korábban (valószínűleg november 12-én) megszerveződött a Bártfai Nemzetőrség is 46 felesküdt taggal.⁶⁹ A képviselő-testület rendkívüli közgyűlésén, 1918. december 10-én a Magyar Nemzeti

⁶¹ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Policajný kapitán mesta Bardiova. Predmet: Návrh zastavenia penzie býv. mešťanostu, Eleméra Fekete-ho. Bardiov, dňa 14.9.19

⁶² 1920 augusztusában már nem tartózkodott Csehszlovákia területén, mivel ekkor a nevében felesége kérvényezte nyugdíja kifizetését. ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Fekete Elemérné [Gerhardt Margit] levele a városi közgyűléshez. Bártfa-fürdő, 1920. aug. 23. Lásd még ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., iratszám 439/2/1918.szám, A bártfai kir. járásbíróság végzésének kivonata.

⁶³ Lekapcsolt városaink menekült tisztviselői. Városok Lapja, 1921. január 20. 2.

⁶⁴ Elhúnyt menekült polgármester. Városok Lapja, 1923. augusztus 1. 129.

⁶⁵ Városaink az integritásért. Bártfa tiltakozása. Városok Lapja, 1918. november 16. 180.

⁶⁶ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 21. d., Deklaráció, Kelt Bártfán a városi képviselő-testületnek az 1918. évi november hó 1-jén tartott rendkívüli közgyűlésből. Aláírva Gmitter József mint helyettes polgármester és Mészáros Lajos, a helyi Nemzeti Tanács titkára által.

⁶⁷ Megalakult a bártfai Nemzeti Tanács. Eperjesi Lapok, 1918. november 24. 4.

⁶⁸ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 26. d., Bihary Emanuel levele a városi tanácshoz. Bártfa, 1918. nov. 22.

⁶⁹ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 26. d., Iratszám 19/1918 Bártfai Nemzetőrség levele a városi tanácshoz. Bártfa, 1918. nov. 13.

Tanács kérvényével foglalkozott, amelyben karácsonyi ajándékként lisztet és pénzsegélyt követelt a frontról hazatérő katonáknak.⁷⁰ Ezzel párhuzamosan a hatalmi átmenet ideje alatt folyamatosan problémát jelentett a Galíciából érkező menekültáradat. A „bártfai volt katonák szabad szervezete” 1918 decemberében kérvényben fordult a tanácshoz, hogy utasítsa ki az idegeneket.⁷¹ Másik fennmaradt beadványukban felhívták a figyelmet a virágzó élelmiszer-csempészetre, a növekvő munkanélküliségre, valamint arra is, hogy a menekültek „nemzetiségi szempontból” izgatják a lakosságot, s miattuk komoly élelmiszerhiány fog fellépni a városban.⁷² 1919-re mintegy 400 zsidó menekült családot regisztráltak a hivatalok Bártfán, melyeknek kevesebb mint a fele kapott tartózkodási engedélyt.⁷³

Mindezek alapján tehát ha nem is rajzolódik ki teljes kép arról, hogy miként élte át Bártfa 1918 őszét és kora telét, megállapítható, hogy akárcsak országszerte, itt is akadozott az ellátás, és egyre kezelhetetlenebbé vált a leszerelt katonák követelődése. Bártfán emellett a helyi politikai elitet komoly kihívások elé állította a galíciai menekültkérdés kezelése is. Így minden bizonnyal voltak jópáran, akiknek megkönnyebbülést hozott a cseh és szlovák csapatok 1919. január 4-én történő bevonulása Bártfára, amitől többen a rend helyreállítását várták. A Bártfai Nemzetőrség parancsnoka a városhoz fordult segítségért 1919. január 3-án, egy nappal a „cseh-szlovák” csapatok városba érkezése előtt. Kérvényében közölte, hogy az Eperjesen székelő „cseh-szlovák megszálló sereg parancsnokával” kapcsolatba lépett, s tőle azt az utasítást kapta, hogy maradjon a helyén. Feladata továbbra is a belső rend fenntartása és biztosítása, valamint az élelmiszer-csempészet megakadályozása. A magyar parancsnok az esedékes illetmények kifizetését pedig a várostól várta.⁷⁴

Menekült tisztviselők

A törvényhatósági bizottság tagjai közül egyedül Mészáros Lajos főjegyző viselkedésén lehetett már 1918 végén észlelni az elbizonytalanodás jeleit. A főjegyző ugyanis decemberben szabadságolási kérvényt nyújtott be a városi tanácshoz, s noha 1919. február 15-én, vagyis a cseh és szlovák csapatok megérkezése után még ő is részt vett

⁷⁰ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 26. d., A bartfai szab. nemzeti város képviselő-testülete által 1918. évi december hó 10-én tartott rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvének kivonata.

⁷¹ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 26. d., 4650 Jármay Pál, a Harctérről hazaérkezett katonák szabad szervezetének elnöke a városi tanácshoz. Bártfa, dátum nélkül.

⁷² ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 25. d., Iratszám 5902. A Bártfa város volt katonák szabad szervezetétől a városi tanácshoz. Bártfa, 1918. dec. 19.

⁷³ *Rebekah Klein-Pejšová*: Mapping Jewish Loyalties in Interwar Slovakia. Bloomington–Indianapolis 2015. 40.

⁷⁴ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Iratszám 2/1919. A Bártfai Nemzetőrség levele a városi tanácshoz. Bártfa, 1919. jan. 3.

egy tanácsi ülésén,⁷⁵ végül megtagadta a csehszlovák államnak való hűségeskü letételét. Hivatalos bejelentéséből érdemes hosszabban is idézni, mert bár részletesen nem fejt ki, hogy miért hozott ilyen döntést, s csak közvetetten lehet arra következtetni, hogy egyértelműen elutasította az új állam fennhatóságát, ő volt az egyetlen tanács-tag, aki hasonló jellegű személyes dokumentumot hagyott hátra. „Mint köztársasági polgárnak kötelességem esküm szerint minden erőmmel kitartani vállalt állásomban. Viszont emberi és családi kötelességem jövőmről s nóm jövőbeli elhelyezéséről gondoskodni. Itt azt Bártfán 5 ½ évi folytonos szolgálat után elvesztettem; elveszett a remény, hogy a jövőmet a városéval megalapozhassam. Újra s máshol kell az életet kezdenem. Fel kell mennem Budapestre, kenyér után nézni olyan állásban, amely itt megszolgált 16 esztendei nyugdíjjogosultságom alapján alapot nyújt a jogfolytonosságra. [...] Meglehet, hogy nagyon kis falat kenyeret fogok találni, a mai felfordult világban, meglehet, hogy ideiglenesen le is kell lépnem a közigazgatási pályáról és a tollal keresnem a mindennapit, de meglehet, hogy minden jóra fordult s akkor én leszek a legboldogabb, ha visszatérhetek közétek. Kérem, hogy a h. polgármester és a számvevő nyugdíjjogosultságom adatait egy szolgálati bizonyítványban tanúsítani szíveskedjék.”⁷⁶ Mészáros neve 1921 elején már az „elcsatolt városok menekült tisztviselőinek” listáján volt olvasható, s ekkor 33 évesen, francia és német nyelvtudásával a Gabonagyűjtő országos kirendeltség kormánybiztosságánál talált állást.⁷⁷ Az idézett cikk egyébként akkor, 1921 februárjában 1000 főre tette a menekült városi tisztviselők számát, akik Magyarország területén kerestek állást. A cikkben felsorolt menekülteknek több mint a fele rendőrségi alkalmazott lett, így a Bártfáról szintén távozó Fekete Elemér is.⁷⁸ Kettejükön kívül ugyanígy a hűségeskü megtagadása mellett döntött Vajda Kálmán rendőrkapitány és Szakmáry Géza főszolgabíró is, akinek a helyére Štefan Valgost, korábbi raszlavici jegyzőt neveztek ki.⁷⁹

Nem sorolható a szó szoros értelmében a menekült elit tagjai közé Feysz Hugolin ferences rendi főnök, mégis a Bártfát elhagyók között érdemes megemlíteni, már csak azért is, mert esetével a prágai parlament is foglalkozott, Körmeny-Ékes Lajos keresztényszocialista képviselő interpellált az ügyében.⁸⁰ 1920 szeptemberében a csehszlovák hadsereg két katonája és két titkosrendőr Feyszet mondvacsinált ürüggyel kicsalta a rendházból, és katonai teherautón elszállította. Miután

⁷⁵ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Iratszám 561/1919. kig.szám, Tárgy: Fekete Elemér szab. lévő polgármester nyugdíjaztatása, Véghatározat. Bártfa, 1919. febr. 15.

⁷⁶ Az irat a Fekete polgármester ügye elnevezésű mappában található. ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 27. d., Mészáros Lajos kézzel írt beadványa a városi tanácshoz. Bártfa, 1918. dec. 17.

⁷⁷ Lekapcsolt városaink menekült tisztviselői. Városok Lapja, 1921. január 20. 2.

⁷⁸ Uo. 1.

⁷⁹ *Krpelec, B.*: Bardejov a jeho i. m. 128.

⁸⁰ Körmeny két ízben is interpellált Feysz Hugolin ügyében a prágai parlamentben. (<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/kg.htm>, letöltés 2018. aug. 3.)

verbálisan és testileg is bántalmazták, Felsővízköz és Radoma között az erdőben megálltak, és négy óráig elhitették vele, hogy a kivégzését készítik elő. Ezt követően Eperjesre, majd Pozsonyba vitték, ahol háromszor is kihallgatták, majd elengedték.⁸¹ Esetét Krpelec iskolafelügyelő cinikusan azzal magyarázta, hogy Feysz helytelenül viselkedett, ezért internálták, helyére pedig egy morva ferences került.⁸² A magyar szerzetes 1924-ben Amerikába emigrált.⁸³

Az 1918-ban 73 rendes tagból álló törvényhatósági bizottság 64,3%-a (48 fő) vált meg pozíciójától az államfordulat következtében, beleértve a már említett főjegyzőt, főszolgabírókat és rendőrkapitányt, valamint a nyugdíjazott Fekete Elemért. Sorsukat nehéz a fennmaradt levéltári iratok vagy sajtó alapján feltárni. Egy részük minden valószínűség szerint Bártfán maradt. Az 1920-as évek végéről származó rendőrségi jelentések külön beszámoltak például Weisz Mór ügyvédéről, aki Tibor nevű fiát budapesti evangélikus iskolába küldte tanulni,⁸⁴ vagy Weisz apósáról, Justh Alfréd volt evangélikus lelkészről, aki ugyanebben az időben állítólag a Tatra Bank pénztárosa volt.⁸⁵

Bártfán maradt és hunyt el 1925-ben Mankovich Rezső is. 1919. augusztus második felében még adott ki orvosi jelentést, mint városi főorvos,⁸⁶ és 1920 közepén a kötelező oltások ügyében intézkedett,⁸⁷ vagyis ekkor még a helyén volt, s ahhoz, hogy ezt hivatalosan megtehesse, a csehszlovák hűségüket is le kellett tennie, legkésőbb a Tanácsköztársaság bukása után. Ennek ellentmond, hogy fiatal asszisztense, Atlasz Miklós emlékei szerint Mankovichot „egyszerűen kitérték”, nyugdíjat sem kapott, s barátai is elhagyták.⁸⁸ A főorvos később már nem kapcsolódott be a helyi politikába, de a Magyarországon tanuló fiáról – akik közül György a frankhamisítási botrányba is belekeveredett⁸⁹ – készültek rendőrségi jelentések, hiszen nyaranta ellátogattak a bártfafürdői Mankovich-villába.⁹⁰

⁸¹ Feysz Hugolin ügye a parlamentben. Új Világ, 1920. november 7. 2.

⁸² Krpelec, B.: Bardejov a jeho i. m. 128.

⁸³ <https://www.findagrave.com/memorial/161438480/alojzije-feysz>, letöltés 2018. aug. 2.

⁸⁴ Štátny archív v Košiciach (a továbbiakban: ŠA KE), f. Spravodajská ústredňa pri Policajnom riaditeľstve v Prahe, odbočka v Košiciach 1923–1938 (a továbbiakban: Odbočka), 147. d., Iratszám 10.652/30. Prez, Dr. Weisz Moric, advokát v Bardejove – šetrenie. Bratislava, dňa 28. marca 1930.

⁸⁵ ŠA KE, f. Odbočka, 147. d., Iratszám 966/1930prez. Justh Alfréd, pokladník v Bardejove, šetrenie. Bratislava, dňa 26. Februára 1930.

⁸⁶ ŠA PO, Ba, f. MMB, Korešpondencie, 26. d. Lekárske svedectvo, Bardiov dňa 21 srpná 1919. Dr. Mankovich mestský hlavný lekár.

⁸⁷ Očkovanie. Šarišské Hlasy, 1920. április 4. 10.

⁸⁸ Atlasz Miklós: Az élet forrásai. Egy orvos életrajza: orvosi, művészettörténeti és útijegyzetek. Tel-Aviv 1968. 106.

⁸⁹ Erről lásd Ablonczy Balázs: A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések. Múltunk 63. (2018) 1. sz. 29–56.

⁹⁰ ŠA KE, f. Odbočka, Iratszám 17050/1930prez. Dr. Leo Uhlig, pravotár v Bardejove – šetrenie. Bratislava dňa 2. Apríla 1930.

A folytonosság képviselői

Bártfa példája azt mutatja, hogy a háború előtti és alatti helyi politikai elit magatartása nem írható le csupán a visszavonulással vagy a Magyarországra való távozással. A volt törvényhatósági bizottság 20 tagja (27%-a) részt vett a politikai átmenetben, letette a csehszlovák hűségesküt, s az adminisztratívny výbor kinevezett tagja lett.⁹¹ Ha ehhez hozzáadjuk még azt az 5 főt, aki korábban szintén a törvényhatósági bizottságban ült, de csak 1923-ban kapcsolódott vissza a politikába, vagyis demokratikus választások útján lett újra városi képviselő, a kontinuitást képviselők aránya 34,5%-ra emelkedik.⁹²

Mozgalmas és sokszínű, politikai rendszereken átívelő életutat járt be például Uhlig Leó (1872–1962), aki minden bizonnyal Bártfa 20. századi történelmének egyik legfontosabb közéleti személyisége volt, s akit ennek ellenére egyáltalán nem említenek a Bártfáról szóló szakirodalmi munkák. A német származású Uhlig 1898-ban nyitott ügyvédi irodát Bártfán, s egészen az országos parlamenti képviseléséig vitte. Több évfolyamát szerkesztette a *Felsősárosi Hírlap*nak. 1918-ban a város főügyésze, a két világháború közt pedig több alkalommal is alpolgármester volt, ügyvédi irodája még a második világháborús szlovák állam idején is működött. A sárosi földbirtokos és vállalkozói réteggel rokon Uhlig⁹³ 1927-től az Őslakosok Pártjának (máshol Őspolgárok Pártja, szlovákul Staromeštianská strana) első számú jelöltjeként politizált.⁹⁴ Ez a bártfai párt, hasonlóan az eperjesi és kassai városi pártokhoz,⁹⁵ ideológiailag az országos politikában a liberális irányvonalú Magyar Nemzeti Párthoz állt közel, ezért nem meglepő, hogy Uhlig is tagja volt a Szent-Iványi József alapította csoportosulásnak.⁹⁶ 1938 után Esterházy János pártját képviselte Bártfán.

Uhliggal ellentétben kevés életrajzi adat áll rendelkezésre Grófcsik Gyuláról (később már Július Grofčík), a bártfai Katolikus Kör tagjáról,⁹⁷ aki szintén a törvényhatósági bizottság tagja volt, s 1936-ban bekövetkező haláláig városi képviselő

⁹¹ A bártfai törvényhatósági bizottságnak 1918-ban 73 rendes tagja volt. ŠA PO, Ba, f. MMB, Zápísnice za rok 1918. Bártfa szab. kir. r. t. város képviselő-testületi tagjainak névsora az 1918. évre. Az adminisztratívny výbor kinevezett tagjait az 1919 őszi jegyzőkönyvek alapján számoltam össze. A póttagok nem képezik részét az elemzésnek. In: ŠA PO, Ba, f. MMB, Zápísnice za rok 1919.

⁹² Az 1923. szeptember 16-ai községi választások bártfai eredményeit lásd Új Világ, 1923. szeptember 17. 1.; Prágai Magyar Hírlap, 1923. szeptember 18. 3.

⁹³ Egyik lányát, Arankát Csehy Bélához, raszlavicai földbirtokoshoz adta hozzá, aki a két világháború között a Csehy és Wachtler cégnek, a Cigelka Jódos Gyógyforrások Vállalatnak a társvezetője volt. Uhlig Leó dédunokájának közlése. Eperjes, 2018. jan. 27.

⁹⁴ ŠA PO, Ba, f. Mestský úrad v Bardejove 1919–1945, 9. d., Volby 1927, Kandidačná listina Staromeštianskej strany.

⁹⁵ *Szeghy-Gayer Veronika*: Felvidékből Szlovenszko. Magyar értelmiségi útkeresések Eperjesen és Kassán a két világháború között. Pozsony 2016. 91–101.

⁹⁶ Az új kerületi pártvezetőség, Prágai Magyar Hírlap, 1930. február 18. 3.

⁹⁷ Divadelné predstavenie. Slovenská Pravda, 1921. június 5. 3.

maradt.⁹⁸ Hozzá hasonlóan központi szerepet játszott a hatalmi átmenetben Gmitter József is, akit 1918 márciusában, Fekete szabadságolása után neveztek ki polgármesternek, s aki aztán 1919-ben letette a hűségesküt a csehszlovák államra. Gmitter Kolozsváron végzett jogot, s mielőtt bártfai tanácsnok lett, végigjárta az ügyvédi ranglétra összes fokát. 1918 őszén semmi jel sem utalt arra viselkedésében, hogy szimpatizálna a csehszlovák állam létrejöttével, hiszen ahogy azt már említettem, társfogalmazója volt a városi tanács Magyarország területi integritása mellett kiálló deklarációjának. Alig egy évvel később, 1919. november 9-én, amikor a csehszlovák agrárpártiak nagygyűlést tartottak Bártfán, a program zárásaként Gmitter polgármester kalauzolta körbe a résztvevők szűkebb csoportját a helyi múzeum épületében.⁹⁹ A gyűlés szónokai, akik között volt legionárius és városi képviselő is, nagyívű beszédekben mondtak búcsút a „rabszolgaságnak”, s néztek egy reményteljesebb jövő felé, amelyben már nem kell a szlovák népnek a „vérrel szolgálnia” a magyar kormányt. A szervezőknek, de az eseményről szóló beszámolóit készítőnek sem tűnt fel, hogy az új szlovák polgármester éppen ennek a magyar hatalomnak volt nem is oly rég a képviselője. Gmitter néhány hónappal később már „lelkes” beszédet mondott a bártfai Matica Slovenská megnyitóján: „Anyánk hív bennünket. Itt az idő, hogy olyan egyesületbe tömörüljünk, amelynek az a feladata, hogy a mi kedves szlovák anyanyelvünkön terjessze köztünk a kultúrát és műveltséget.”¹⁰⁰ Érzelemdús polgármesteri beszéde arra enged következtetni, hogy magát, legalábbis 1918 után, szlováknak vallotta. Emellett nem lehet a lokálpatrióta öntudatot sem megtagadni tőle, amelyre egy Pozsonyból Bártfára utazó szlovák értelmiségi is felfigyelt, amikor azt Gmitter végigkísérte a bártfai múzeumon.¹⁰¹ Gmitter azon kevés szlovákiai polgármesterek egyike volt, akik a Monarchia végén és Csehszlovákia megalakulásakor is a város élén álltak. Mindehhez jó szlovák nyelvtudásra és komoly politikai ambíciókra volt szüksége. 1923. január elején a kassai jegyzőhivatalba helyezték át, 1933 őszén mint járási főnök hunyt el.¹⁰²

Bártfán a politikai átmenetben az egyházak vezető személyiségei is részt vettek. Szlabey Mátyás evangélikus lelkész (aki később, 1923–1924 között polgármester volt) és Bihary Emanuel görögkatolikus plébánost, a törvényhatósági bizottság egykori tagjait is kinevezték a csehszlovák városvezetés tagjaivá. Kettejük közül Bihary esete szorul magyarázatra, hiszen ő a Magyar Nemzeti Tanács elnöke volt, de gyors döntéssel átpártolt a Szlovák Nemzeti Tanácshoz. Ez az általam eddig vizsgált városok (Kassa, Eperjes) esetében példa nélküli lépésnek számít.

⁹⁸ Zomrel hospodárský radca Bardiova. Slovák, 1936. április 29. 4.

⁹⁹ Shromaždenia ľudu v Bardiove. Šarišské Hlasy, 1919. november 16. 1.

¹⁰⁰ Slovenská Matica v Bardiove. Šarišské Hlasy, 1920. február 15. 4.

¹⁰¹ *Puella Classica*: Bardiov. Bratislavská Pošta, 1920. január 20. 3.

¹⁰² Okresný náčelník dr. Gmitter zomrel. Slovenský východ, 1933. szeptember 24. 2.

Krpelec iskolafelügyelő mindezt egyszerűen csak azzal magyarázta, hogy „Bihary felismerte, hogy változás történt”.¹⁰³ Később a magyar keresztényszocialistákkal együttműködő Szlovák Néppárt tagja lett.

A helyi elit tagjai közül Zsebráczy Géza (Gejza Žebrácky) az egyetlen, aki vel eddig foglalkozott valamilyen szinten a szlovák történetírás.¹⁰⁴ Személye nem kevésbé ellentmondásos, mint a többieké. Zsebráczy katolikus papként integráló szerepet töltött be az egyes érdekcsoportok között, s valószínűleg ennek köszönhető, hogy 1924 és 1938 között, bár sosem egyöntetű támogatottsággal, de a város polgármesterének is megválasztották. Zsebráczy 1918 előtt a magyar kormány által támogatott szlovják mozgalom ideológusa volt, amivel sok ellenséget szerzett magának a szűk szlovák elit köreiből. 1915 elején, közvetlenül az orosz megszállást követően még az „ezerévet túlélő magyar nemzet megújulásáról” szónokolt,¹⁰⁵ Csehszlovákia megalakulása után viszont igyekezett a helyi szlovák elit tagjaként fellépni. Zsebráczy egyszerre volt a Hlinka-féle Szlovák Néppárt és a Csehszlovákiai Magyar Újságírók Szindikátusának a tagja, de katolikus pap létére még a zsidók is egyöntetűen őt jelölték a polgármesteri posztra. Ugyanakkor 1924-ben csupán az Eperjesen megjelenő *Új Világ* és egy trencsényi szlovák lap közölte polgármesterré választását.¹⁰⁶ Sem a néppárti *Slovák*, sem a regionális szlovák sajtó nem tartotta említésre méltónak a hírt, ami jól jelzi, hogy kezdetben szlovák körökben is többféle volt a megítélése. Végül hosszú polgármestersége ellen komolyabb fellépést csak a Bártfán viszonylag gyenge kommunista képviselők engedtek meg maguknak, eredménytelenül.¹⁰⁷ Életútjának ellentmondásosságai többek között erős regionális identitásában, többnyelvűségében, s pragmatikus hozzáállásában oldhatók fel. S ez minden bizonytalansággal is a vizsgált elit nagy részére.

Bártfa politikai elitje 1918 után

A csehszlovák sárosi zsupán által 1919 elején kinevezett adminisztratívny výbor tagjainak 54%-át (26 fő) tették ki a politikai és közéletben új személyiségek. Ebből a 26 főből 22-en az 1920. áprilisi első parlamenti választások után is a

¹⁰³ Krpelec, B.: Bardejov a jeho i. m. 127.

¹⁰⁴ Róla legutóbb lásd *František Gutek: Gejza Žebrácky a Šarišské múzeum v Bardejove do roku 1945* (Príspevok k 110. Výročiu otvorenia prvej expozície múzea). In: *Vývoj kultúry východného Slovenska*. Ed. Martina Feníkova Čarnogurská. Košice 2017. 103–115.

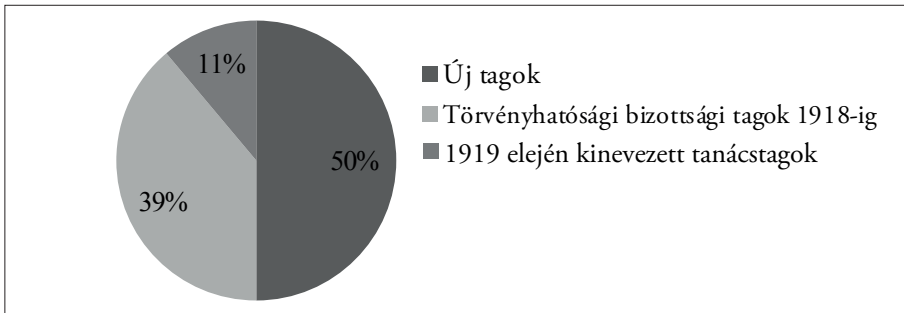
¹⁰⁵ ŠA PO, Ba, f. MMB, Zápisky za rok 1915, Bártfa szab. kir. város képviselő-testülete által a városháza nagytermében, 1915. évi január hó 18-án megtartott díszközgyűlés jegyzőkönyve. 2.

¹⁰⁶ Tretí kňaz-starosta. Trenčan, 1925. január 31. 2.

¹⁰⁷ ŠA KE, f. Košická župa, d. 133, Iratszám 62542/26. Volba starostu a námestníkov v Bardiovie – námietky dra Eugena Reitera.

výbor tagjai maradtak,¹⁰⁸ ekkor már valamelyik politikai párt színeiben, viszont az 1923-as községi választáson már csak négyüket választották meg képviselőnek. A szlovák elit egyik vezető alakja Juraj Bomba földműves, a csupán 1919 januárjában létrejött helyi Szlovák Nemzeti Tanács elnöke volt, akit Krpelec jó szlovákként említ művében.¹⁰⁹ Bomba 1920-tól általában valamelyik kormánypárt tagjaként ült a bártfai városi képviselő-testületben.

1. diagram Az 1923. szeptember 16-án megválasztott bártfai képviselő-testület tagságának összetétele

Forrás: Új Világ, 1923. szeptember 17. 1.; Prágai Magyar Hírlap, 1923. szeptember 18. 3.

Alig egy év telt el az államfordulat után, s az 1920-as parlamenti választások Bártfán a Szlovák Néppárt elsöprő sikerét hozták: a szavazatok 40%-át szerezték meg.¹¹⁰ A Néppárt győzelmének háttérében részben az országos szinten főként etnikai magyar szavazókkal rendelkező, de Sáros megyében a szlovákság által is támogatott, és szlovák szekciót működtető Országos Keresztényszocialista Párttal való együttműködés állhatott. A keresztényszocialista erők, akik 1921 augusztusában megalakították a párt bártfai fiókját,¹¹¹ majd 1922 októberében a szlovák autonómia jelszavával újabb keresztényszocialista nagygyűlést tartottak a városban,¹¹² a szlovák néppártiakkal közösen megnyerték az 1923-as községi választást is Bártfán. Sokat mondó tény, hogy ezt az adatot egyedül az Eperjesen megjelenő *Új Világ* hetilap és a *Prágai Magyar Hírlap* közölte,¹¹³ s az 1923-as választási eredmények sem a néppárti sajtóban, sem a bártfai levéltári anyagok

¹⁰⁸ Nové mestské administratívne výbory. Šarišské Hlasy, 1920. július 11. 1.

¹⁰⁹ *Krpelec, B.*: Bardejov a jeho i. m. 126.

¹¹⁰ Výsledky volieb do poslaneckej snemovne v XXI. okrese (Prešov). Šarišské Hlasy, 1920. május 2. 2.

¹¹¹ Keresztényszocialista-párt alakult Bártfán. Új Világ, 1921. augusztus 7. 3.

¹¹² A szlovák autonómia diadala Bártfán. Új Világ, 1922. október 1. 3.

¹¹³ Új Világ, 1923. szeptember 17. 1.; Prágai Magyar Hírlap, 1923. szeptember 18. 3.

között nem maradtak fenn. 1927-ben, a második községi választással a keresztényszocialista párt teljesen eltűnt a helyi politikából. Ekkor az 1923-ban megválasztott 14 keresztényszocialista–néppárti képviselőből négyet már Uhlig Leó Őspolgárok Pártjában, másokat a magukat független nevező pártalakulatokban vagy éppen a szlovák néppártiak közt találjuk.¹¹⁴ Az alábbi táblázat, amelyben az 1920-as parlamenti választások, valamint az első két községi választás bártfai eredményeit foglaltam össze, rámutat a két világháború közötti helyi politikai élet megosztottságára, s egyben dinamikájára is.

3. táblázat Parlamenti és községi választások Bártfán, 1920–1927

	1920	1923	1927
Szlovák Néppárt (1925-től Hlinka Szlovák Néppártja)	1015	-	809
Országos Keresztényszocialista Párt	-	1019	-
Zsidópárt	715	222	103
Konzervatív Zsidó Párt	-	309	149
Zsidó Kereskedő Párt	-	262	-
Csehszlovák Szociáldemokrata és MunkásPárt	485	-	-
Csehszlovákia Kommunista Pártja	-	255	166
Agrárpárt	296	-	-
Szlovák Községi Párt	-	172	-
Kereskedelmi és Iparos Párt	-	135	-
Óslakosok pártja	-	86	162
Csehszlovák Nemzeti Szocialista Párt	25	-	-
Polgári Blokk	-	-	268
Kereskedők, iparosok és mészárosok blokkja	-	-	183
Független Kis Polgári Csoport	-	-	151
Független Iparosok, Kereskedők és Gazdák Választói Csoportja	-	-	148
Független Zsidó Munkapárt	-	-	120
Bártfai Orosz Párt Helyi Csoportja	-	-	102
Zsidó Polgári és Kereskedő Csoport	-	-	100
A képviselő-testületbe nem került pártokra leadott szavazatok	-	-	304
Összes leadott szavazat	2536	2239	2805
Szavazatra jogosult polgár	2865	?	?

Forrás: Šarišské Hlasy, 1920. május 2. 2.; Új Világ, 1923. szeptember 17. 1.; ŠA PO, Ba, f. Mestský úrad v Bardejove 1919–1945, 9. d., Volby 1927.

¹¹⁴ A pártok névjegyzékét lásd ŠA PO, Ba, f. Mestský úrad v Bardejove 1919–1945, 9. d., Volby 1927.

Összefoglalás

A bártfai impériumváltás történetének vizsgálata kapcsán három fontosabb következtetés vonható le. Elsőként, hogy az átmenetben komoly szerepet játszottak az olyan egyedi, a város életét befolyásoló speciális tényezők, mint például a galíciai menekültkérdés, vagy Fekete Elemér polgármester betegsége, s ezek következményei a helyi politikában. Másodszor meg kell említeni a helyi elit viszonylag gyors alkalmazkodó készségét. A törvényhatósági bizottság tagjainak csupán egyharmada vett részt a politikai átmenetben, ám köztük voltak a városi tanács kulcsemberei: a helyettes polgármester, a főügyész, a Magyar Nemzeti Tanács fél vezetősége és az egyházi elit vezetői is. Vagyis olyanok tették le a hűségüket Csehszlovákiának, akik helyi szinten korábban a magyar rendszer megingathatatlan tényezőinek számítottak. Érdekes magát a jelenséget jobban szemügyre venni, valamint további esettanulmányok segítségével feltárni és megérteni lépéseik személyi, szociális hátterét. Bártfa politikai vezetésének példája egy olyan elitstratégiára mutat rá, amely legalább kettő, esetleg három politikai rendszeren is átívelt. A tanulmányban bemutatott néhány életút a magyar közigazgatásban indul és a csehszlovákban bontakozik ki. (Sőt, egyesek a második világháború alatti szlovák állam idején is városi képviselők maradtak). Az ő példájuk révén mindenképpen meghaladható az a vélekedés, hogy a helyi szlovák elit 1918 előtt nem vett részt a várost érintő politikai döntésekben. Ezért Krpelec „krónikás” állítása, miszerint „a város vezetői nem vették tudomásul a Csehszlovák Köztársaság létrejöttét, alkalmazkodni nem akartak és nem is tudtak”,¹¹⁵ mindenképpen újragondolásra szorul. Az etnocentrikus gondolkodás alapján nyilvánvalóan nem lehetséges a Gmitterhez, Uhlighoz vagy Zsebráczkyhoz hasonló elitstratégiák megértése és a bennük rejlő ellentmondások feloldása. Pedig az ilyen típusú magatartás Bártfán és lényegében az egész kelet-szlovákiai régióban hangsúlyosan jelen volt. A gondolatmenet azonban megfordítva is igaz: az 1918 előtti városi elit is sokkal színesebb volt annál, mint ahogy eddig gondoltuk. A kérdés nyelvi aspektusával kapcsolatban az is megállapítható, hogy Bártfán a helyi elit körében az 1918 utáni karrierépítésnek nem volt akadálya a szlovák nyelvtudás, mivel a helyi nemesség, és valószínűleg a városi tisztviselők nagyrésze is beszélt a szlovák nyelvet. Végül pedig tényként érdemes kijelenteni, hogy a törvényhatósági bizottság kétharmada széthullott az államfordulat következtében, s csupán néhány életútból következtethetünk arra, hogy mi várt a működésükből visszavonult tisztviselőkre akkor, ha a menekülést választották, illetve ha Bártfán maradtak.

¹¹⁵ Krpelec, B.: Bardejov a jeho i. m. 125.

REGIME CHANGE AND THE RESTRUCTURING
OF THE LOCAL ELITE AT BÁRTFA (1918–1919)

by Veronika Szeghy-Gayer

SUMMARY

The study explores the process of post-war collapse and the emergence of Czechoslovakia using the example of Bártfa (today Bardejov, Slovakia), a small town directly affected by the war. The local elite stand here for the political representatives of the town, that is, the close group constituted by the members of the urban municipality. Based above all on local archival sources, and employing the methods of local history and prosopography, the analysis mainly seeks to establish the extent to which the political leadership of Bártfa was transformed in the wake of the regime change of 1918–19. It argues that in the town the pre-1918 elite played a key role in the consolidation of the new Czechoslovak state.